ΕΤΟΣ Δ΄. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 9 Μαρτίου 1914 ΑΡΙΘ. 168.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΜΕΝΙΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΡΗΤΗΣ.—*Ὁμιλία κατὰ τῶν ἐπαισχυνομένων τὸν Χριστὸν καὶ τὴν θείαν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Τῇ Κυριακῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.*

ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ. — *Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς τὸ ἐτήσιον Πανελλήνιον Μνημόσυνον τῆς Γ΄ Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν.*

ΟΜΙΛΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΠΑΙΣΧΥΝΟΜΕΝΩΝ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΑΥΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ

ΤΗι ΚΥΡΙΑΚΗι ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΠΡΟΣΚΥΝΗΣΕΩΣ

*«Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς
» λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι
» καὶ ἁμαρτωλῷ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
» ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ
» δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν Ἀγ-
» γέλων τῶν ἁγίων».* (Μάρκ. η΄.)

Ἰδού, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, μὲ ποίαν τιμωρίαν θὰ τιμωρήσῃ ὁ οὐράνιος Κριτὴς τοὺς Χριστιανοὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπαισχύνονται τὸ πανάγιον αὐτοῦ Ὄνομα καὶ τὴν θείαν αὐτοῦ διδασκαλίαν! Θὰ ἐπαισχυνθῇ καὶ αὐτός, τούτους, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν Ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Ἀλλὰ πῶς; Ὑπάρχουσι Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἐπαισχύνονται τὸν Χριστὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ; Ὑπάρχουσι Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἐντρέπονται διότι εἶναι Χριστιανοί; Δυστυχῶς, ὑπάρχουσιν. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ καταντᾷ ὁ Χριστιανὸς εἰς τὸ ἐπαισχύνεσθαι τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ; Περὶ τούτου προτίθεμαι νὰ ὁμιλήσω σήμερον.

«Ὃς ἐὰν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους».

Συνήθως, ἀδελφοί μου, ἐπαισχυνόμεθα ἄνθρωπόν τινα ἄτιμον, εὐτελῆ περιπεφρονημένον. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαισχυνώμεθα τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μόνον ἅγιον καὶ ὑπερένδοξον εἰς τοὺς αἰῶνας; Τί σημαίνει ἡ λέξις ἐπαισχύνεσθαι; Διὰ νὰ ὁρίσωμεν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν ὅσα εἶπεν ὁ Χριστὸς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σημερινοῦ Εὐαγγελίου. Τί λοιπὸν λέγει; *«Ὅστις θέλει ὀπίσω μου » ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκο- » λουθείτω μοι».* Πρὸ ὀλίγου δηλονότι ὁ Σωτὴρ ὡμίλησε περὶ τοῦ σταυροῦ. Ἀλλὰ τί ἦτον ὁ σταυρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων πρὶν ἢ ὁ σταυρικὸς θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἀναδείξωσιν αὐτὸν ἅγιον καὶ ἔνδοξον; Ἦτο ὄργανον θανάτου διὰ τοὺς καταδίκους καὶ μάλιστα δι᾽ ἐκείνους ἐκ τῶν καταδίκων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δοῦλοι. Ἐκ τούτου ἐννοεῖτε ἤδη ὅτι οἱ ἄνθρωποι οἱ εἰθισμένοι νὰ ἐκτιμῶσι τὰ πάντα κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰ φρονήματα τοῦ κόσμου ἀκούοντες τὴν περὶ σταυροῦ διδασκαλίαν ἐσκανδαλίζοντο καὶ ἐδυσκολεύοντο νὰ ἀκολουθήσωσι διδάσκαλον, ὅστις καὶ ὁ ἴδιος παρεσκευάζετο καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ παρεσκεύαζεν εἰς τοιοῦτον ὄνειδος, τὸ ὄνειδος τοῦ σταυρικοῦ θανάτου! Ἐκ τούτου, ἐννοεῖτε, ὅτι ἄνθρωποι λεπτῆς ἀνατροφῆς, ὅπως συνειθίζομεν νὰ λέγωμεν σήμερον, ᾐσχύνοντο νὰ παρουσιασθῶσιν ὡς μαθηταὶ διδασκάλου διδάσκοντος διδασκαλίαν τόσῳ παράδοξον. Ἀλλ᾽ εἰς τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους ὁ Σωτὴρ ἀποκρίνεται. *«ὃς ἐὰν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς » ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς » τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτόν....»* Λοιπὸν ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐπαισχύνεσθαι τὸν Χριστόν, σημαίνει ἐπαισχύνεσθαι τὸν Χριστὸν ὡς ἐσταυρωμένον, καὶ ἐπαισχύνεσθαι τοὺς λόγους αὐτοῦ σημαίνει ἐπαισχύνεσθαι τὴν περὶ σταυροῦ διδασκαλίαν. Εἶπε δὲ ταῦτα ὁ Κύριος, διότι βεβαίως ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ προλάβῃ τὴν τοιαύτην ἐντροπὴν ἀνθρώπων ζώντων ἐν ἐποχῇ, καθ᾽ ἣν ἐβασίλευεν ὁ Ἰουδαϊσμὸς καὶ ἡ εἰδωλολατρεία καὶ ἐπομένως οἱ πολέμιοι τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἵνα καταπολεμήσωσιν αὐτὴν καὶ χλευάσωσι τοὺς Χριστιανοὺς ὡς μωροὺς ἐθεώρουν ἀρκετὸν νὰ εἴπωσιν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἐπίστευον εἰς ἐσταυρωμένον. Εἶπον μωρούς· πραγματικῶς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι *«ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία » ἐστιν»· «ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον Ἰουδαίοις μὲν » σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν».* Προσέτι ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἀντὶ νὰ διακηρύξῃ ὅτι ἠσπάσθη τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἔκρινεν ἀρκετὸν νὰ διακηρύξῃ ὅτι δὲν ἐπαισχύνεται αὐτόν· *«οὐκ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγ- » γέλιον τοῦ Χριστοῦ· δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ » πιστεύοντι».*

Ἀλλ᾽ ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι αὐτὸ τὸ ἴδιον ἁμάρτημα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καλεῖ ἐπαισχύνεσθαι τὸ ὄνομα καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, καλεῖ καὶ ἄλλως ἄρνησιν αὐτοῦ· *«ὃς δ᾽ ἂν ἀρνήσεταί με » ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ » Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς».* Καὶ τὸ μὲν ἐπαισχύνεσθαι τὸν Χριστὸν

εἶναι ἡ ἀρχή, τὸ δὲ ἀρνεῖσθαι εἶναι τὸ τέλος ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἁμαρτήματος. Ὅπως «*καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν*», οὕτως ἐπαισχύνεταί τις καρδίᾳ τὸν Χριστόν, δηλαδὴ ἐνδομύχως ἐντρέπεται νὰ ἀσπασθῇ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, διότι αὕτη οὐδόλως εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰ φρονήματα καὶ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, ἔπειτα δὲ ἀρνεῖταί τις αὐτὸν διὰ τῶν λόγων, τῶν πράξεων καὶ δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ βίου.

Ἀλλ' ἴσως τινὲς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην σκέπτονται ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἢ τοὐλάχιστον δύσκολον νὰ περιπέσῃ ὁ Χριστιανὸς εἰς τόσον μέγα καὶ φοβερὸν ἁμάρτημα, νὰ ἐπαισχυνθῇ δηλαδὴ τὸν Χριστὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ μάλιστα νὰ ἀρνηθῇ αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ λόγου. Δὲν εἴσθε ὑμεῖς μόνοι, Χριστιανοί μου, οἱ ὁποῖοι σκέπτεσθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Οὕτως ἐσκέπτετο καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ὁ Σωτὴρ προέλεγεν ὅτι πάντες οἱ Ἀπόστολοι ἔμελλον νὰ σκανδαλισθῶσι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην εἶπεν αὐτῷ· «*εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι*». Οὕτως ἐσκέπτετο καὶ ὅταν ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀρνηθῇ αὐτὸν τρίς, καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσε νὰ ἀπαντήσῃ: «*Κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι*». Οὕτως ἐσκέπτοντο ὅλοι οἱ Ἀπόστολοι· «*ὁμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον*». Τί δὲ συνέβη τὴν νύκτα ἐκείνην ὅλοι γνωρίζομεν· «*τότε οἱ μαθηταὶ πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον*». Ὁ δὲ Πέτρος ἔπεσεν οἰκτρότερον ὅλων τῶν λοιπῶν. Πόθεν προῆλθε τοῦτο; Ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Πέτρος δὲν ἐφοβεῖτο, οὔτε ἐφαντάζετο πτῶσιν τόσῳ φοβεράν. Ἐὰν κἀνεὶς ἐκ τῶν κεκηρυγμένων καὶ ἰσχυρῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ ἔλεγεν εἰς αὐτὸν καθαρὰ-καθαρά· Πέτρε, ἀρνήθητι τὸν Χριστόν, θὰ ᾐσθάνετο φρικίασιν ἐπὶ τῇ συνιστωμένῃ ταύτῃ ἀπιστίᾳ καὶ θὰ ἀπεφάσιζεν ἀμέσως νὰ ἐπιμείνῃ μέχρι θανάτου ὁμολογῶν τὸν εἰς θάνατον καταδικασθέντα Ἰησοῦν. Ἀλλ' ὅμως ἀντὶ ὅλων τούτων τί συμβαίνει; «*μία παιδίσκη προσῆλθεν αὐτῷ*». Τί δὲ εἶχε νὰ φοβηθῇ ἀπὸ μίαν ὑπηρέτριαν; Αὐτὴ οὐδὲν ἐννοεῖ οὔτε περὶ Χριστοῦ, οὔτε περὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Αὕτη εἶχε μίαν μόνην περιέργειαν νὰ γνωρίσῃ ἐκεῖνον, ὃν εἶδε μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦτο λέγει αὐτῷ· «*καὶ σὺ ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Γαλιλαίου*». Ὁ Πέτρος ἐσκέφθη ἴσως ὅτι δὲν ἤξιζε τὸν κόπον νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ ἀνθρώπων οὐδὲν ἐννοούντων περὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι τοῦτο, ἐὰν τὸ ἔπραττε, θὰ ἦτο τὸ ἴδιον ὡσὰν νὰ ἔβαλλε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. Λοιπόν, διὰ νὰ δώσῃ, φαίνεται, τέλος εἰς τὴν συνομιλίαν ἔσπευσε νὰ ἀποκριθῇ, «*οὐκ οἶδα τί λέγεις*». Καὶ δὲν ᾐσθάνθη πόσον αἰσχρὸν ἦτο δι' ἕνα Ἀπόστολον νὰ ἐπαισχυνθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ἀμέσως μετ' ὀλίγον ὁ Πέτρος πιέζεται ἰσχυρότερον· «*εἶδεν αὐτὸν ἄλλη παιδίσκη καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ· καὶ οὗτος ἦν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου*». Ἔπρεπε τόρα νὰ ἀρνηθῇ ἐντονώτερον, καὶ ὁ Πέτρος «*ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου, οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον*». Οὕτω δὲ ὁ Πέτρος διὰ νὰ ἀποφύγῃ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατήντησεν ἀνεπαισθήτως νὰ ἀρνηθῇ καὶ αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ διδασκάλου του. «*Μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑστῶτες εἶπον τῷ Πέτρῳ, ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ ἡ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ*». Ὁ Πέτρος

τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον, τ. ε. ἠρνήσατο τὸν Σωτῆρα ὅλαις δυνάμεσιν. Ἡ ἀπροσδόκητος καὶ μεγάλη αὕτη πτῶσις τοῦ Πέτρου, δι' ἣν πικρῶς ἔκλαυσε, παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας ὄχι μόνον πρὸς διδασκαλίαν ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἡμετέραν. Ἔπεσεν ὁ Πέτρος ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς νὰ βαδίζωμεν μετὰ προσοχῆς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς σωτηρίας· *«ὁ δοκῶν ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ»*. Καὶ ἡμεῖς, Χριστιανοί μου, ἔχομεν τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρνηθῶμεν τὸν Χριστόν. Καὶ πραγματικῶς. Ἐάν τις εἴπῃ καὶ εἰς τὸν ψυχρότερον ἀκόμη Χριστιανὸν, Χριστιανέ, ἀρνήθητι τὸν Χριστόν, ἀρνήθητι τὴν πίστιν σου, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ αἰσθανθῇ φρικίασιν οὗτος ἐπὶ τούτῳ καὶ θὰ ἀποφασίσῃ νὰ ἀντιστῇ ἡρωϊκῶς μέχρι θανάτου. Ἀλλ' ἐὰν αἴφνης πλησιάσῃ καὶ ἡμᾶς παιδίσκη τις τοῦ αἰῶνος τούτου, πολὺ φοβοῦμαι μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς ὅ,τι ἔπαθε καὶ ὁ Πέτρος.

Ἐν πρώτοις πλησιάζει ἡμᾶς ἡ παιδίσκη τῆς λεγομένης ὑψηλῆς ἀνατροφῆς, τοῦ ψευδοπολιτισμοῦ, ἡ ὁποία λέγει εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Ἐσταυρωμένου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀποφεύγεις τὰς ἀθώας διασκεδάσεις καὶ τὰς τέρψεις τῆς ζωῆς; Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐξαντλεῖς τὸν ἑαυτόν σου διὰ νηστειῶν, προσευχῶν καὶ ἄλλων εὐσεβῶν ἀσκήσεων, αἱ ὁποῖαι καὶ διὰ τοὺς ἀσκητὰς ἀκόμη θεωροῦνται ὑπερβολαί; Τοιαύτας ἐρωτήσεις ἀπευθύνει ἡ παιδίσκη αὕτη εἰς τοὺς θέλοντας εὐσεβῶς ζῆν. Τοιαύτας σκέψεις ἐμβάλλει ἡμῖν. Τί θὰ ἀπαντήσωμεν τόρα εἰς ταῦτα; Δὲν πρόκειται, βλέπετε, νὰ ἀρνηθῶμεν τὸν Χριστόν. Ἡ παιδίσκη ἁπλῶς θέλει νὰ ἐμβάλῃ ἡμῖν αἰσχύνην, θέλει νὰ παρασύρῃ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ αἰσχυνθῶμεν διότι *«ἐσμὲν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Γαλιλαίου»*. Τί ἤδη θὰ πράξωμεν; Θὰ ἐπαισχυνθῶμεν τὸν Χριστὸν καὶ θὰ προτιμήσωμεν τὴν κοσμικὴν ἑσπερίδα καὶ διασκέδασιν, ἢ θὰ ἀγρυπνήσωμεν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆ, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἠγωνία καὶ ἦν *«περίλυπος ἕως θανάτου;»* Εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας τῆς παιδίσκης οἱ σημερινοὶ Χριστιανοὶ ἀπαντῶσι· δὲν ἐννοοῦμεν εἰς τί χρησιμεύει τὸ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ. Ἡμεῖς θέλομεν θρησκείαν παρηγοροῦσαν καὶ οὐχὶ θρησκείαν ἐπιβάλλουσαν ἀπάρνησιν ἑαυτῶν καὶ νέκρωσιν τῶν μελῶν. Ἄλλαις λέξεσι λέγουσιν ὅ,τι εἶπε καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος· *«οὐκ οἶδα τί λέγεις»*. Ἀλλὰ πρόσεχε Χριστιανέ. Ὁμιλῶν οὕτω δὲν εἶσαι πλέον μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐγείροντος τοὺς πίπτοντας, ἀλλὰ μαθητὴς τοῦ Πέτρου πίπτοντος.

Ἀλλ' εἰσέλθωμεν ἔν τινι τῶν συνήθων συναθροίσεων, ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν τῷ *Πυλῶνι*. Ἐνταῦθα θὰ ἀκούσωμεν ρητορεύουσαν τὴν κολακείαν, τὴν καταλαλιάν, τὴν γλῶσσαν τῆς ματαιότητος καὶ τῆς ἰδιοτελείας, τὸν γέλωτα τῆς κουφότητος, ἀλλὰ θὰ εὕρωμεν ἐνταῦθα Χριστιανὸν λαλοῦντα εὐτόλμως λόγον *«ἠρτυμένον τῷ ἅλατι τῆς Εὐαγγελικῆς σοφίας»*, λαλοῦντα περὶ ψυχῆς ἐνώπιον τῶν υἱῶν τῆς σαρκὸς καὶ ὑπομιμνήσκοντα αὐτοῖς τὴν αἰωνιότητα; Δυστυχῶς οἱ σημερινοὶ Χριστιανοὶ σιωπῶσι, διότι φοβοῦνται μὴ ἀναγνωρισθῶσιν ὡς Χριστιανοὶ καὶ ἀκούσωσι τὸ *«ἡ λαλιά » σου δῆλόν σε ποιεῖ»*. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον κρύπτονται καὶ σιωπῶσιν. Ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι οὕτω συμπεριφερόμενοι ***ἐπαισχύνονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;*** δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι ἡ σιωπὴ αὐτῶν εἶναι ἄρνησις τοῦ Χριστοῦ, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡσεὶ ἔλεγον μεγαλοφώνως *«οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον;»*

Ἰδοὺ αἱ περιστάσεις τοῦ βίου, καθ' ἃς ἐσμεν ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν κίνδυνον νὰ ἐπαισχυνθῶμεν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἢ νὰ ἀρνηθῶμεν αὐτόν. Προσέχετε λοιπὸν Χριστιανοί. Βλέπετε εἰς ποῖα μέρη ἔχει ἐξηπλωμένα τὰ δίκτυά του ὁ ἐχθρὸς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ ἢ ἀποφεύγετε ταῦτα μετὰ συνέσεως, ἢ διασπᾶτε αὐτὰ ἐρρωμένως. Ὁ Πέτρος ἢ ἔπρεπε νὰ μὴ εἰσέλθῃ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀρχιερέως, καὶ ἐκτεθῇ ἐπομένως εἰς τόσον σοβαρὸν κίνδυνον ἢ ἀφ' οὗ ἅπαξ εἰσῆλθε δὲν ἔπρεπε νὰ ἀρνηθῇ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ καὶ Σωτῆρα. Καὶ σύ, Χριστιανέ, ἢ μὴ πλησίαζε ἀνθρώπους ἔχοντας τὴν τόλμην νὰ σὲ προτρέπωσιν εἰς τὸ νὰ ἀρνηθῇς τὸν Σωτῆρά σου, ἤ, ἐὰν δὲν δύνασαι νὰ ἀποφύγῃς τούτους, λάλει περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεώς σου μετὰ θάρρους καὶ μὴ ἐπαισχύνου! Τὴν πίστιν καὶ εὐλάβειάν σου μὴ ἐπιδείκνυε ἀκαίρως, μὴ κήρυττε τὰς περὶ σωτηρίας ἰδέας σου ἄνευ ἀνάγκης, ἵνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσῃς, ἀλλὰ μὴ ἀπαρνεῖσαι τὰ ἔργα τῆς εὐσεβείας. Ὅταν δὲ θελήσῃ τις νὰ σὲ ἀπομακρύνῃ τῆς κοινωνίας τῶν παθημάτων καὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρός σου, τότε ἀποκρίθητι ἐρρωμένως. Οἶδα τὸν ἄνθρωπον καὶ θέλω νὰ ζήσω καὶ νὰ ἀποθάνω μετ' αὐτοῦ, ἵνα καὶ συζήσω αὐτῷ μετὰ θάνατον, διότι οὗτος εἶναι ὁ Σωτήρ μου, οὗτος εἶναι ὁ Θεός μου.

Χριστιανέ μου! μὴ ἐπαισχύνου ὅταν ἡ γενεὰ αὕτη ἡ μοιχαλὶς καὶ ἁμαρτωλὸς σὲ παρακινῇ νὰ ἐπαισχυνθῇς τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν θὰ καταισχυνθῇς ἐνώπιον τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, ἐνώπιον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Γένοιτο.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

ΤΗΣ Γ'. ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

«Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω » ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκο- » λουθείτω μοι. Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ » σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. Ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν » ἑαυτοῦ ψυχὴν ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, » οὗτος σώσει αὐτήν. Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος » ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν » ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα » τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;» (Μαρκ. 8,34—37).

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. — Σήμερον τελεῖται τὸ ἀπὸ πέρυσι καθιερωθὲν Πανελλήνιον Μνημόσυνον ὑπὲρ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου ἀναπαύσεως πάντων τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων, θανόντων καὶ ἀναιρεθέντων ἀδελφῶν ἡμῶν κατὰ τοὺς δύο τελευταίους ἀπελευθερωτικοὺς πολέμους τοῦ Κράτους ἡμῶν. Διὰ τί δὲ ὡρίσθη ἡ σημερινὴ Κυριακὴ

τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἐτησίου τούτου Μνημοσύνου; Διὰ νὰ δηλωθῇ κατὰ τρόπον ἐμφαντικὸν ἡ μεγάλη ἀρετὴ τῆς αὐταπαρνήσεως, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν οἱ ἀοίδιμοι ἀδελφοί μας, ἡρωϊκῶς ἀγωνισθέντες καὶ ἐνδόξως πεσόντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Διότι τί μας διδάσκει ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν εὐαγγελικὴν περικοπήν, ἥτις ἀναγινώσκεται σήμερον εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν; Ὅτι ἡ ἀγάπη μας πρὸς αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου ἡμῶν πρέπει μὲν νὰ δεικνύεται καὶ μὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἄλλων μας τῶν σχετικῶς εὐκολωτέρων καθηκόντων, ἀλλὰ δέον ἐν καιρῷ νὰ φανερώνεται αὕτη προσέτι καὶ μὲ τὴν αὐταπάρνησιν ἡμῶν, μὲ τὴν ἄρνησιν δηλαδὴ τοῦ ἑαυτοῦ μας διὰ νὰ θυσιαζώμεθα χάριν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. Ὅστις, λέγει, θέλει νὰ ἔλθῃ κατόπιν μου καὶ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ὡς πιστὸς ὀπαδός μου καὶ ἀφωσιωμένος μαθητής μου, ἂς ἀποφασίσῃ νὰ ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του, παραιτῶν κάθε πάθος καὶ κάθε κακὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός του, καὶ ἂς σηκώσῃ τὸν σταυρόν του, ἀρχίζων ἀμέσως τὸν ἀγῶνα τοῦτον κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπαιτήσεων τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ τότε ἂς ἔλθῃ νά με ἀκολουθήσῃ καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ὁδηγήσω εἰς τὴν νίκην του ὑπὲρ τῆς ἠθικότητος καὶ ἀρετῆς. Διότι ὅστις δήποτε τῶν μαθητῶν μου θέλει νὰ σώσῃ τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τὴν αἰώνιον κόλασιν, ὀφείλει, ὅταν εἶνε πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ θυσιάσῃ τὴν πρόσκαιρον σωματικὴν ζωήν του· ὅστις δὲ ἀπ' ἐναντίας ἐξ ἀγάπης του καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς ἐμὲ ἀποφασίσῃ ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν ζωήν του εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, αὐτὸς θὰ σώσῃ τὴν ψυχήν του εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν. Πρέπει δὲ πᾶς Χριστιανὸς νὰ προτιμᾷ τὸ δεύτερον, ἤτοι τὴν ψυχικήν του σωτηρίαν παρὰ τὴν ἐπί τινα ἔτη διατήρησιν τῆς σωματικῆς του ζωῆς. Διότι ἡ ἀξία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνεκτίμητος, ὥστε καὶ ἐὰν ἤθελεν ὑποθέσει τις ὅτι θὰ ἠδύνατο οὗτος νὰ γίνῃ κύριος ὅλων τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἡδονῶν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, κατὰ τί, παρακαλῶ, θὰ ἦτο οὗτος ὠφελημένος, ἐφόσον δι' αὐτῶν ἐκόλασε τὴν ψυχήν του; Ἢ μήπως ὑπάρχει τι πολυτιμότερον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον νὰ δώσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ζημιωθεὶς τὴν ψυχήν του, διὰ νὰ τὴν ἐξαγοράσῃ ἐκ τῆς καταδίκης; Τί σημαίνουσιν οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἱ τόσον ζωηροὶ καὶ ἔντονοι; Ὅτι ἡ ἀνανδρία καὶ λιποταξία τοῦ Χριστιανοῦ εἰς τὸν ἀγῶνά του τῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς φέρουν τὴν αἰώνιον ποινὴν τῆς ἀθανάτου μας ψυχῆς· ὅτι ἑπομένως πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς ἀπαιτεῖται ἐκ μέρους ἡμῶν αὐταπάρνησις, τὴν ὁποίαν νὰ δεικνύωμεν προθύμως ὁσάκις τὸ καλεῖ τὸ καθῆκον ἡμῶν.

Παρόμοιά τινα συνιστᾷ καὶ ἡ Πατρὶς πρὸς τὰ τέκνα της. Ὅστις, λέγει καὶ αὐτή, ὅστις ἐκ τῶν τέκνων μου θέλει νὰ μὲ ὑπηρετήσῃ ὅπως πρέπει, ὀφείλει βεβαίως νὰ ἐκτελῇ καὶ τ' ἄλλα πατριωτικὰ καθήκοντά του, ἀλλὰ χρεωστεῖ προσέτι, ὁσάκις προσκαλῶ αὐτὸν νὰ μὲ ὑπηρετήσῃ ὡς στρατιώτης, ν' ἀρνῆται πᾶσαν ἄλλην του ἀγάπην, πᾶσαν ἄλλην ἄνεσίν του, καὶ νὰ μοῦ προσφέρῃ ἐν ἀνάγκῃ καὶ αὐτήν του τὴν ζωήν. Διότι ἐν ἐναντίᾳ περιστάσει γίνεται ἐχθρός μου, γίνεται ὑπαίτιος νὰ χάσω τὴν ἀνεξαρτησίαν μου καὶ τὴν ὑπόληψιν. Τότε δὲ τί θὰ εἶχε τὸ ἀντάξιον νὰ δώσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας μου; Πόσων αἰώνων μαρτυρικαὶ

θυσίαι ἀπαιτοῦνται πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης τυχὸν ἀνεξαρτησίας; Ὅστις λοιπὸν θέλει τὴν πατρίδα,—καὶ ποῖος δὲν τὴν θέλει;—ἐλευθέραν, ἰσχυράν, σεβαστὴν καὶ φοβεράν, χρεωστεῖ νὰ τὴν ὑπηρετῇ προθύμως ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ θυσιάζεται πρὸς χάριν της ἐν καιρῷ πολέμου. Τοῦτο φανερώνει τὴν ἀληθινὴν καὶ τελείαν του ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα. Τοῦτο δὲ καὶ εἶναι ἡ μεγάλη ἀρετὴ τῆς αὐταπαρνήσεως, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν ὁμοῦ μὲ τοὺς ἐπιζήσαντας οἱ πεσόντες ἀξιωματικοί, στρατιῶται καὶ ἐθελονταί, εἰς τιμὴν καὶ ἀνάπαυσιν τῶν ὁποίων τελεῖται τὸ Πανελλήνιον τοῦτο Μνημόσυνον.

Ἄφες, λέγει ἡ αὐταπαρνησία ἢ ἡ φιλοπατρία πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐξ ἡμῶν, ἄφες τὰς διασκεδάσεις καὶ πᾶν εἶδος ἀναπαύσεως καὶ ἀνέσεως τοῦ βίου καὶ ὑπόταξον σεαυτὸν ὑπὸ τὴν σκληρότητα τοῦ στρατιωτικοῦ βίου. Τοῦτο ἀπαιτεῖ, ἀγαπητοί, ἡ αὐταπάρνησις, ὁ δὲ στρατιώτης ὁ φιλόπατρις καὶ εὐπειθὴς τὰ ὑπομένει τὰ πάντα ἀγογγύστως, καὶ πείθεται μὲ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἐπιτακτικὴν φωνὴν τῆς προσφιλοῦς πατρίδος, καὶ ἀρνούμενος τὸν ἑαυτόν του μὲ τὰς πρώτας του ἀνέτους καὶ εὐχαρίστους συνηθείας τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, παραμένει πάντοτε πιστὸς εἰς τὸ ὑπέρτερον καθῆκον τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας του πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ μὲ τὰς αὐστηρότητας τῆς ἐκτελέσεώς του.

Καὶ δὲν περιορίζονται, μέχρις ἐδῶ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς φιλοπατρίας καὶ αὐταπαρνήσεως. Διότι τί ἐθεώρησεν ἐπάναγκες νὰ πράξῃ ἡ Πατρίς; Ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀσπόνδων της ἐχθρῶν πρὸς ἄμυναν τῶν κεκτημένων της καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀλυτρώτων τέκνων της. Ἐμπρός, φωνάζει τότε ἡ πατρίς, ἐμπρός, προελάσατε, ἐλευθερώσατε τὰς ὑποδούλους ἔτι χώρας μου, λυτρώσατε τὰ γυναικόπαιδα τῶν ἀδελφῶν σας, καθαγιάσατε τοὺς βεβηλωθέντας ναοὺς τῶν εὐλαβῶν πατέρων σας καὶ τοὺς τάφους τῶν προγόνων σας· τόρα πρόκειται ὁ ἀγὼν ὑπὲρ πάντων. Τότε εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, ὁπότε ταῦτα διατάσσει ἡ πατρίς, ποῖος δύναται νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν αὐταπάρνησιν τοῦ πατριώτου στρατιώτου; Ὁ φιλόπατρις στρατιώτης σπογγίζει σιωπηρῶς τὰ δάκρυα τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ συγκινήσεως μὲ τὸ μανδῆλι τοῦ πατριωτικοῦ καθήκοντός του, καὶ ἀποχαιρετᾷ τοὺς προσφιλεῖς οἰκείους μὲ σπαραγμὸν καρδίας, εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ μειδίαμα συγχρόνως τὸ ἐνδόμυχον, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἡ σταθερὰ ἀπόφασίς του νὰ προσφέρῃ εὐλαβῶς τὸν ἑαυτόν του εἰς τῆς πατρίδος τὴν διάθεσιν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ πυροβόλον ἐκρότησεν· ἦτο τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης αἱ σφαῖραι ἤρχισαν νὰ πίπτουν βροχηδόν· αἱ βολίδες τῶν πολυβόλων καταπίπτουν ἐν εἴδει πυρίνης χαλάζης· μύδροι διάπυροι διασχίζουν τὸν οὐρανόν, διασταυρούμενοι ἄνωθεν τῶν ἀντιμετώπων στρατευμάτων· φρίκη! ὁ θάνατος θερίζει τοὺς λόχους· τὸ πεδίον τῆς μάχης καλύπτεται ὑπὸ νεκρῶν καὶ ποτίζεται μὲ ἄφθονον αἷμα· ποῖος ἐγγυᾶται ὅτι δὲν θὰ πέσουν καὶ οἱ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐπιζῶντες ἔτι; Ἀλλ' ὕπερθεν τῆς φοβερᾶς ταύτης μάχης πτερυγίζει τὸ φάσμα τῆς Πατρίδος καὶ μὲ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν χεῖρα ἐγκαρδιώνει τοὺς μαχομένους καὶ φωνάζει διαρκῶς· ἐμπρὸς πάντοτε, ἐμπρός, παιδιά μου, μὴ δειλιάσετε, κατατροπώσατε τὸν ἄσπονδον, τρέψατε εἰς ἄτακτον φυγὴν

τὸν προαιώνιον ἐχθρόν μας· μικρὸν καὶ θ' ἀνακτήσετε τὸ πάτριόν σας ἔδαφος, μὴ φεισθῆτε τῶν μελῶν τοῦ σώματός σας, θυσιάσατε καὶ τὴν ζωήν σας. Διότι τί τὸ ὄφελος, παιδιά μου, ἐὰν τὴν ζωήν σας σώσετε τυχὸν ἀπὸ ἔλλειψιν αὐταπαρνήσεώς σας, νικηθῇ δὲ ἡ πατρίς σας καὶ χάσῃ τὴν ἐλευθερίαν της καὶ τὴν τιμήν της; Δὲν θὰ ἠδυνάμην πλέον νὰ σᾶς ἀγαπῶ κατάκαρδα θὰ ἐθλιβόμην ἀπὸ τὴν ἐντροπήν μου ἐξ αἰτίας σας. Ταῦτα νομίζει ὅτι ἀκούει ὁ στρατιώτης ἐν καιρῷ τῆς μάχης, καὶ ἐγκαρδιόνεται ἐκ τοῦ ὁράματος τούτου, καὶ προχωρεῖ ὁλονὲν πρὸς τὰ ἐμπρός, τρέπων εἰς ἄτακτον φυγὴν τὸν ἐχθρόν, καὶ νικᾷ τοιουτοτρόπως ἡ πατρίς· ἀλλὰ πίπτει καὶ αὐτὸς ὡς ἥρως στρατιώτης.

Ἰδού, ἀγαπητοί, ὑπὸ ποίας ἰδέας ἐμπνεόμενοι οἱ στρατιῶταί μας ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἔπεσαν ἐνδόξως, ὅσοι ἐφονεύθησαν, ἢ καὶ ἀπέθαναν μάρτυρες τῶν μεγίστων ταλαιπωριῶν. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἐθελονταὶ καὶ ἔφεδροι εὐπειθεῖς εἰς τῆς πατρίδος τὴν φωνήν, προσέφεραν ὑπὲρ αὐτῆς ὅλα των τὰ ἀγαθά, προσέφεραν πολλοὶ καὶ τὴν ζωήν των, καὶ ἀπέθαναν αὐτοὶ διὰ νὰ ζήσῃ ἡ πατρίς των, καὶ ἔπεσαν ἐκεῖνοι διὰ νὰ μεγαλώσῃ ἡ Ἑλλάς μας, καὶ ἀπεχωρίσθησαν αὐτοὶ ἀπὸ τὰ προσφιλῆ των πρόσωπα διὰ νὰ ἑνωθοῦν οἱ ὑπόδουλοί των ἀδελφοὶ μὲ τὴν ποθητὴν μητέρα των πατρίδα. Καὶ ἔδειξαν τοιουτοτρόπως τὸν μεγαλύτερον βαθμὸν τῆς ἀγάπης των πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἀδελφοὺς αὐτῶν. «Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἵνα τις τὴν ψυχὴν » αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ». Τοῦτο εἶπεν ὁ Χριστὸς καὶ ἔπραξεν ὑπὲρ ἡμῶν, θυσιάσας τὴν ζωήν του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Τοῦτο ἔπραξαν ὑπὲρ τῆς φίλης των πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῶν φίλων ἀδελφῶν των καὶ οἱ κατὰ τοὺς δύο τελευταίους μας πολέμους πεσόντες καὶ θανόντες, τῶν ὁποίων τὰ μνημόσυνα τελοῦμεν σήμερον. Τιμὴ καὶ δόξα εἰς αὐτούς. Μὲ τὸ αἷμά των τὸ τίμιον ἐλύτρωσαν τόσας μυριάδας ὑποδούλων ἀδελφῶν. Μὲ τὸ αἷμά των τὸ τίμιον ἐχάραξαν τὰ νέα ὅρια τῆς διπλασιασθείσης πατρίδος. Μὲ τὸ αἷμά των τὸ τίμιον ἀνέγραψαν νέας ἐνδόξους σελίδας εἰς τὴν ἐθνικήν μας ἱστορίαν. Ἂς εἶνε αἰώνιον τὸ μνημόσυνον καὶ μακαριστὴ ἡ μνήμη αὐτῶν! Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ δεχθῇ τὸ αἷμά των τὸ ἐκχυθὲν ὡς θυσίαν ὑπὲρ ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ μᾶς ἀξιώσῃ μὲ τὴν θείαν του βοήθειαν καὶ μὲ τὴν ἰδικήν μας αὐταπάρνησιν νὰ ἐλευθερώσωμεν καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδούλους ἀδελφούς! εἴθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ δώσωμεν νὰ ἐννοήσουν οἱ λαοί, ὅτι Κύριος ὁ Θεός, ὁ δίκαιος καὶ ἐλεήμων εἶνε ὁ Θεὸς ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡμεῖς λαὸς αὐτοῦ δίκαιος, πιστὸς καὶ εὐλαβής. Γένοιτο.